

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 6 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 6 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

- Аминов Хамидулла Абдирахимович*
БОБУР ДАВРИДАГИ САМАРҚАНД ШАЙХУЛИСЛОМИ 9-14
- Неъматов Рустам Абдуваид ўғли*
ИЛК ЎРТА АСРЛАРДА ХОРАЗМДА КЕЧГАН ЭТНОМАДАНИЙ ЖАРАЁНЛАР 15-23
- Raxmanov Zafar Adilovich, Aloxunov Alisher Ahmadjonovich*
FARG'ONA VODIYSI ARXEOLOGIK YODGORLIKLARI JOYLASHUV QONUNIYATLARI: TAHLIL
VA MULOHAZALAR 23-32
- Мансуров Музаффаржон*
СОВЕТ ИТТИФОҚИ ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА МАДАНИЙ ТУРИЗМНИНГ ТУРИЗМ
ИНДУСТРИЯСИДАГИ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ 32-42
- Mirsoatova Sayyora Turg'unovna, Muhsiddinov Ahrorbek Mamurovich*
FARG'ONA MEZOLIT VA NEOLIT DAVRI JAMOALARINI O'ZARO MADANIY ALOQALARI
XUSUSIDA 43-48

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

- Kurpayanidi Konstantin Ivanovich*
COVID-19 PANDEMIYASI OQIBATLARINI BARTARAF ETISH SHAROITIDA RAQAMLI
TEKNOLOGIYALARNI JORIY ETISH MASALALARI 49-55
- Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li*
КОМПАНИЯЛАР САМАРАЛИ БОШҚАРУВ ТИЗИМИДА ИЧКИ НАЗОРАТНИНГ О'РНИ 56-65
- Абдуллаева Зульфия Иззатовна*
ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ПОВЕДЕНИЕ КЛИЕНТОВ ГОСТИНИЦ 66-74
- Алимова Муниса Юлчиевна*
ҚИШЛОҚ АҲОЛИСИ ТУРМУШ ДАРАЖАСИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ОМИЛЛАР
ТАСНИФИ 75-80
- Абдиева Наргиза Шухратовна*
ИЧКИ АУДИТДА ФИРИБГАРЛИК РИСКНИ АНИҚЛАШ ВА БАҲОЛАШ 81-91
- Тўхтасинова Дилдора Раҳмонбердиевна, Ахунова Маърифат Хакимовна*
ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА РАҚАМЛИ ҲАЁТ 92-97
- Tojimatov Izzatbek Ikromali o'g'li*
BOZOR ISLOHOTLARI SHAROITIDA MOLIYAVIY HISOBOTLARNI SHAKLLANTIRISH
MASALALARI 98-103
- Савинова Галина Анатольевна*
ОТЛИЧИТЕЛЬНЫЕ ЧЕРТЫ МСФО И НСБУ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА СОСТАВЛЕНИЕ
ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ 104-108
- Qodirov Sardorbek Isroiljon o'g'li*
QURILISH SANOATI KORXONALARI FAOLIYATINI RAQAMLI TEKNOLOGIYALAR ASOSIDA
RIVOJLANTIRISH MASALALARI 109-114

Урдушев Хамракул, Мавлянов Мажид, Эшанкулов Сирожиддин, Розиева Гулхаё
 АГРОКЛАСТЕРЛАР ВА УЛАРНИНГ РИВОЖЛАНИШИДА РАҚАМЛИ
 ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ЎРНИ 115-125

Худаярова Хуршида Абдуназаровна
 ЎЗБЕКИСТОНДА ИННОВАЦИОН БАНК ХИЗМАТЛАРИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ МУАММОЛАРИ
 ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ 126-132

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Бойдадаев Абдуррохмон Толибжон ўғли
 РЕНЕССАНС ДАВРИДА ПАНТЕИСТИК ҚАРАШЛАРНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ..... 133-141

Аликулов Хусниддин Акбарович
 ҲОЗИРГИ ДАВРДА ГЛОБАЛ ЭКОЛОГИК ХАВФ-ХАТАР ВА НАНОТЕХНОЛОГИЯЛАР .142-151

Саидова Камола Усканбаевна
 РЕНЕССАНС ДАВРИ САНЪАТИ – ЖАҲОН МАДАНИЯТИ АЖРАЛМАС ҚИСМИ
 СИФАТИДА 152-156

Shirinov Anvar Qanoatovich
 MARKAZIY OSIYODA INSON TARAQQIYOTI SOHASIDAGI STRATEGIYALARNING IJTIMOYIY-
 FALSAFIY TAHLILI 157-162

Хасанов Бобуржон Хакимович
 ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДА ОММАВИЙ НОРОЗИЛИК ҲАРАКАТЛАРИНИ ОЛДИНИ
 ОЛИШНИНГ ҲОЖИВИЙ-МАҲКУРАВИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ 163-167

Xodjayeva Fotima Nabixonovna
 AHMAD G'AZZOLIYNING "SAVONIH" ASARI HAQIDA QISQACHA TASNIF168-172

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Rustamova Shaxnoza Abduraximovna
 MATN, TARJIMA TURLARI VA TARJIMADA TARJIMON MAHORATINING O'RNI 173-180

Abdulloyeva Kamola Mirxon qizi
 MUALLIF DISKURSIV SHAXSI TUSHUNCHASI, STRUKTURASI VA RIVOJLANISH
 TENDENSIYALARI 181-191

Turg'unova Fazilat Rustam qizi
 PRAGMALINGVISTIKA NUQTAI NAZARIDAN SARLAVHA FUNKTSIYALARI 192-197

Saidov O'lmas Raxmatovich
 O'ZBEK TILI ISH YURITISH TERMINLARINING ETIMOLOGIK TAVSIFI 198-206

Xuramova Dildora Rahkmonkulovna, Axmedova Firuza Asrorovna
 O'ZBEKISTONDA TARJIMONLARNING TARJIMA USLUBINI BERILISHI XUSUSIDA 207-213

Ataboyev Isroiljon Mirza o'g'li
 MADANIYATLARARO SIYOSIY MAKONDA TAJOVUZKOR SALOHİYATGA EGA NUTQ
 TA'SIRINING USULLARI 214-219

Murodova Nilufar Karomatovna
BLOGGERLIK FAOLIYATIDA MAHORAT MASALALARI 220-224

Ochilova Hilola Husan qizi
XITOIY TILIDA NOMINALIZATSIYA HODISASI XUSUSIDA AYRIM MULOHAZALAR 225-229

Kuvonov Zarifjon Maxsiddin o'g'li
NEMIS TILIGA CHET TILIDAN O'ZLASHAGAN SO'ZLARNING STRUKTURAL-SEMANTIK
TADQIQI 230-238

Yakubova Nilufar Egamberganovna
"MULLO NASRIDIN" – TURKIY MATBUOT TARIXIDA MUHIM HODISA 239-245

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

Абдуллаева Маликабону Эркин қизи
ХАЛҚ ТАЪЛИМИДА МАЪМУРИЙ БОШҚАРУВ ВА МЕХНАТ МУНОСАБАТЛАРИ БИЛАН
БОҒЛИҚ КОРРУПЦИЯВИЙ ОМИЛЛАР ТАҲЛИЛИ 246-256

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Jumayev Rustam G'aniyevich
IJTIMOIY-GUMANITAR VA MUTAXASSISLIK FANLARNI INNOVATSION PEDAGOGIK
TEKNOLOGIYALAR ASOSIDA O'QITISH ORQALI TALABALARDA FUQAROLIK POZITSIYASINI
TAKOMILLASHTIRISH 257-263

Бозорова Муслима
ЭТНОПЕДАГОГИКА ТАЛАБА-ЁШЛАРДА ЎЗБЕКОНА МИЛЛИЙ ЎЗИГА ХОСЛИКНИ
ШАКЛЛАНТИРИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА 264-270

Samadova Sarvinoz Samad qizi
YOSHLARNI BAG'RIKENGLIK RUHIDA TARBIYALASHGA DOIR KOMPETENSIYALAR.... 271-275

Жўраев Воҳид Тожимаматович
РАҚАМЛАШТИРИШ ШАРОИТИДА ЗАМОНАВИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА ТАЪЛИМ
МУАССАСАСИНИ БОШҚАРИШ 276-288

Бозорова Назокат
ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИГА ОИД МАҲАЛЛИЙ МУЗЕЙ МАТЕРИАЛЛАРИ
ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ТАРБИЯВИЙ-ТАДҚИҚОТ ФАОЛИЯТИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВОСИТАСИ
СИФАТИДА 289-295

Satvoldiyev Faxriddin Akbarali o'g'li
МАКТАВ О'QUVCHILARINI HUQUQIY TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISH TEKNOLOGIYALARI
BORASIDA EKSPERIMENT ISHLARINI TASHKIL ETISH VA NATIJALAR TAHLILI 296-301

Sharipova Sitara Xaydarovna
OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA RUS TILI FANINI O'QITISHDA MUAMMOLI TA'LIMDAN
FOYDALANISH 302-307

Isag'aliyeva Sadafxon Muxammadaminovna
BIOLOGIYA O'QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INTERFAOL USULLARNI
QO'LLASH 308-312

<i>Umarov Abdusamat Abdumalikovich, Xojimurodova Mahliyoхon Kenjavoy qizi</i> OILA VA NIKOH SHAROITIDA AYOLLAR SPORTINING MUAMMOLARI	313-317
<i>Sulaymanova Dildora Nazarovna</i> LOYIHAGA ASOSLANGAN O'QITISH TEXNOLOGIYASINING MOHIYATI VA MAZMUNI...318-325	
<i>Ro'ziev Rustam Ro'zimurodovich</i> YONG'IN XAVFSIZLIGI MADANIYATI–ODDIYLIKDAN KOMILLIK SARI	326-330
<i>Акрамов Баходир</i> МАЛАКАЛИ ДАРВОЗАБОНЛАРНИ ЎЙИН ДАВОМИДА БАЖАРИЛАДИГАН ТЕХНИК- ТАКТИК ҲАРАКАТЛАРИ ТАҲЛИЛИ	331-336
<i>Anvarjonov Ahrorjon Ahadjon o'g'li</i> BO'LAJAK TARIXCHILARDA TARIX FALSAFASI VA UNING ZAMONAVIY KONSEPSIYALARIGA DOIR BILIMLARNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	337-342
<i>Umarov Bekzod Azizovich</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA PEDAGOGLARNING PROFESSIONAL KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODELI	343-349
<i>Бекимбетова Дильфуза Оралбаевна</i> РАЗВИТИЕ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА И ГОСУДАРСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ	350-356

Tojimatov Izzatbek Ikromali o'g'li,
Farg'ona politexnika instituti,
"Buxgalteriya hisobi va audit" kafedrasasi assistenti,
e-mail: izzatbek.tojimatov@ferpi.uz

BOZOR ISLOHOTLARI SHAROITIDA MOLIYAVIY HISOBOTLARNI SHAKLLANTIRISH MASALALARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada bugungi bozor islohotlari sharoitida moliyaviy hisobotlarni shakllantirish masalalari to'xtalib, amaliyotdagi murakkab va munozarali jihatlariga e'tibor qaratildi. Banklar tomonidan kredit berishdagi moliyaviy hisobotlarni tahlili, tuzilishidagi omillar, dolzarb masalalardan biri sifatida izohlandi, zero, korxonaning moliyaviy natijalari uning moliyaviy hisobotlarida o'z aksini topadi, bu o'z navbatida korxonaning ishonchliligiga bevosita ta'sir qiladi. Maqola so'ngida muallif bozor islohotlari sharoitida moliyaviy hisobotlarni shakllantirish masalalarining yechimlari yuzasidan takliflar shakllantirdi.

Kalit so'zlar: buxgalteriya hisobi, korxonada axborot berish tizimi, moliyaviy hisobotlar, to'lov qobiliyatini baholash, korxonaning moliyaviy natijalari.

Тожиматов Иззатбек Икромали ўғли,
Ферганский политехнический институт,
Кафедра "Бухгалтерский учет и аудит", ассистент

ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ В УСЛОВИЯХ РЫНОЧНЫХ РЕФОРМ

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы формирования финансовой отчетности в условиях современных рыночных реформ, уделяется внимание сложным и спорным аспектам практики. Анализ финансовой отчетности в кредитовании банками, факторы в ее структуре были истолкованы как один из актуальных вопросов, ведь финансовые результаты предприятия отражаются в его бухгалтерской отчетности, что, в свою очередь, напрямую влияет на надежность деятельности предприятия. В завершение статьи автор сформулировал предложения по решению вопросов формирования финансовой отчетности в условиях рыночных реформ.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, система информирования на предприятии, бухгалтерская отчетность, оценка платежеспособности, финансовые результаты предприятия.

Tojimatov Izzatbek Ikromali o'g'li,
Fergana Polytechnic Institute, Department
of Accounting and Audit, Assistant

ISSUES OF FINANCIAL REPORTING FORMATION IN THE CONTEXT OF MARKET REFORMS

Abstract. This article discusses the issues of financial reporting formation in the context of today's market reforms, pays attention to complex and controversial aspects of practice. Analysis of financial statements in lending by banks, factors in its structure were interpreted as one of the topical issues, because the financial results of the enterprise are reflected in its accounting statements, which, in turn, directly affects the reliability of the

enterprise. At the end of the article, the author formulated proposals to address the issues of financial reporting in the context of market reforms..

Keywords: accounting, information system at the enterprise, accounting statements, assessment of solvency, financial results of the enterprise.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I6Y2023N12>

Kirish. Iqtisodiy obyektни boshqarish jarayonini ta'minlaydigan ma'lumotlar majmuasiga buxgalteriya hisobi va statistik hisobotlar, operatsion faoliyat to'g'risidagi ma'lumotlar va boshqa ma'lumotlar kiradi. Moliyaviy va statistik hisobotlar samarali operativ va strategik boshqaruv uchun qo'llaniladi va boshqaruv jarayonlarini umumiy axborot bilan ta'minlashning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasining "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"[1]gi Qonuniga ko'ra O'zbekiston Respublikasi hududida ro'yxatdan o'tgan barcha tashkilotlar, korxonalar va muassasalar o'z faoliyatining asosiy ko'rsatkichlarini aks ettiruvchi moliyaviy hisobotlarni yuritishlari shart.

Hisobot ma'lumotlarini tahlil qilish erishilgan muvaffaqiyatlar va inqiroz sharoitlarining sabablarini aniqlashga imkon beradi, boshqaruv va biznes jarayonlarini takomillashtirish yo'nalishlarini asoslashga yordam beradi. Hisobotni o'rganishning muhim vazifasi rejalarining bajarilishini baholash, korxonaning iqtisodiy faoliyatining haqiqiy holati va rejalashtirilgani o'rtasidagi tafovutning tabiati va darajasini aniqlashdir. Bu paydo bo'lgan muammolarni birinchi o'ringa qo'yish va og'ishlarni boshqarish va korxonada samaradorligini oshirish uchun tuzatuvchi signallarni ishlab chiqish imkonini beradi. Buxgalteriya hisoboti ta'minlash funksiyalarini bajaradi.

Korxonaning mulkiy va moliyaviy holatini baholash, rejalarini shakllantirish va korxonaning iqtisodiy maqsadlariga erishish natijalarini monitoring qilish uchun axborotdan tashqi foydalanuvchilarga. Faoliyatning maqsadlarini quyidagicha umumlashtirish mumkin:

- Qo'yilgan kapitaldan foyda;
- O'z kapitalini saqlash va ko'paytirishdan foyda.

Bu maqsadlar dunyoning aksariyat davlatlarining qonunchilik darajasida belgilanadi va ularni hisobga olgan holda bozorning iqtisodiy subyektlari to'g'risida zarur ma'lumotlar taqdim etiladi.

Moliyaviy hisobotning asosiy maqsadi korxonani samarali boshqarishning bir qator murakkab va muhim vazifalarini hal qilishga yordam beradigan ushbu ma'lumotlardan barcha manfaatdor foydalanuvchilarga zarur moliyaviy ma'lumotlarni taqdim etishdir.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish strategiyasi, taktika va dasturlarini ishlab chiqishda, ulardan olingan ma'lumotlarga, turli sohalarga tegishli korxonalar, muassasalar, uyushmalar va boshqalar faoliyati to'g'risidagi ma'lumotlardan foydalanishga asoslandi. O'z o'rnida, xo'jalik yurituvchi subyektlarning faoliyatini asoslovchi ma'lumotlar manbasi esa, ushbu subyektning buxgalteriya hisobi va hisobotlaridagi ma'lumotlar hisoblanadi.

Shu o'rinda tabiiy savol tug'iladi o'zi buxgalteriya hisobi nima? Bu savolni yoritishda bizningcha quyidagi olimlarning fikrlari o'rinlidir, T.Toshmamatovning ta'rifi: "Korxonada axborot berish tizimi ish faoliyatini shunday tashkil qilishi lozimki, korxonani boshqarish uchun zarur bo'lgan, bozordagi narx, ishlab chiqarilayotgan mahsulot tannarxi va mahsulotni

sotishdan olinadigan daromad to'g'risidagi ma'lumotlar boshqaruv apparati xodimlarining "qo'l ostida" doimo mavjud va istalgan paytda axborot olish imkoni yaratilgan bo'lishi lozim. Bunday vazifalar boshqaruv tizimining asosiy bo'g'ini bo'lgan -buxgalteriya hisobi yordamida bajariladi. Shuning uchun bozor munosabatlari rivojlangan mamlakatlarda buxgalteriya hisobini "Biznes tili" deb bekorga aytishmagan" [2; 53 b].

D.Q.Usmanova "Buxgalteriya hisobi- ichki boshqarish va tashqi iste'molchilarning maqsadlari uchun joriy va yakuniy axborotni olish bilan korxonalar, tashkilotlar va muassasalarning xo'jalik faoliyati ustidan uzluksiz va o'zaro bog'liq bo'lgan kuzatish va nazorat qilish tizimidan iborat" [3; 15 b] degan tarifni bergan.

Mahalliy olimlarimiz F.T. Abduvaxidov, I.N. Qo'ziyev va Sh.X. Dadabayev tomonidan "Buxgalteriya hisobi" nomli darsligida: "buxgalteriya hisobi faoliyat ko'rsatayotgan subyektning mulki, majburiyatlari, xo'jalik operatsiyalari va ularning harakatini yoppasiga hamda uzluksiz hujjatlashtirish yo'li bilan tartibli yig'ish, nazorat qilish, o'lchash, ro'yxatga olish, pul o'lchovida ishlov berish tizimidir" [4; 14 b] o'z xulosalarini va yakuniy ta'rifini shakllantirishgan.

O'zbekiston Respublikasining "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi qonunining, 4-moddasida "Buxgalteriya hisobi barcha xo'jalik operatsiyalarini yaxlit, uzluksiz, hujjatlar asosida hisobga olish yo'li bilan buxgalteriya axborotini yig'ish, qayd etish va umumlashtirishning tartibga solingan tizimidan, shuningdek uning asosida moliyaviy va boshqa hisobotni tuzishdan iboratdir.

Buxgalteriya hisobi xo'jalik operatsiyasini buxgalteriya hisobining kamida ikkita schyotida bir vaqtda va o'zaro bog'liq holda pulda baholab aks ettirish yo'li bilan ikkiyoqlama yozuv usulida yuritiladi" [1] degan ta'rif respublikamiz buxgalteriya tizining qay shaklda tuzilishini ifoda etadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Maqolani yozishda quyidagi metod va usullar qo'llanildi: guruhlash, taqqoslama tahlil, statistik tahlil, shuningdek sotsiologik so'rov, mantiqiy tasniflash, muammoga tizimli yondashuv usullari.

Natija va muhokamalar. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda har bir xo'jalik yurituvchi subyektning faoliyati uning faoliyati natijalaridan manfaatdor bo'lgan bozor munosabatlari ishtirokchilari (tashkilotlar va shaxslar) ning keng doirasi e'tiboridir. Mulkdorlar kapitalning rentabelligini oshirish, firma pozitsiyasining barqarorligini ta'minlash maqsadida moliyaviy hisobotlarni tahlil qiladilar. Kreditorlar va investorlar kreditlar va depozitlar bo'yicha risklarni kamaytirish uchun moliyaviy hisobotlarni tahlil qiladilar. Qabul qilingan qarorlarning sifati asosan ularning analitik asoslash sifatiga bog'liq bo'ladi.

Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotda tahlilchiga uning shakllanishida qanday daromad va xarajatlar ishtirok etganini tushunishga imkon beradigan hisobot davri uchun kompaniya faoliyatining moliyaviy natijasini shakllantirish tartibi ko'rsatilgan. Ushbu ma'lumotlarga asoslanib, qaysi sohada ishlashidan qat'i nazar, har qanday korxonalar samaradorligining eng muhim ko'rsatkichlaridan biri bo'lgan rentabellik tahlil qilinadi. Bunday tahlil ma'lumotlari asosida moliyaviy natijalarni boshqarish strategiyasini ishlab chiqish mumkin [5].

Raqamli iqtisodiyot sharoitida xo'jalik operatsiyalarini ortiqcha ovoragarchiliklarsiz elektron hukumat imkoniyatlaridan foydalangan holda amalga oshirish vaqtini tejaydi. Vaqt esa pul, ya'ni daromad demakdir [8].

Bugungi kunda kuchli iqtisodiy raqobat davrida har bir xo'jalik yurituvchi subyekt yuqori foyda olishni istaydi va tabiiyki pirovard maqsadga erishish uchun har bir imkoniyatidan foydalanishga harakat qiladi. Daromadlilikini oshirish uchun korxonaga albatta qo'shimcha mablag' zarur bo'ladi. Ushbu o'rinda korxonalarni moliyaviy resurslar bilan ta'minlashda eng yaxshi vositachi bo'lib tijorat banklari maydonga chiqadi. Tijorat banklaridan olingan kreditlar yordamida iqtisodiy barqarorlikni oshirish yaxshi samara beradi, ammo ma'lum bir sabablarga ko'ra bunday imkoniyatdan hamma tashkilotlar ham foydalana olmaydilar [7].

Tahlillarga ko'ra Farg'ona viloyatida tijorat banklaridan birida tahlil o'tkazildi. Bankka 01.01.2022 yildan 30.11.2022 yilgacha bo'lgan davr mobaynida 905 ta xo'jalik yurituvchi subyektlar kredit olish maqsadida murojaat qilgan. Ushbu korxonalar va tashkilotlarning atigi 294 tasiga haqiqatda kreditlar ajratilgan. Qolgan 611 ta korxonalar va tashkilotlar kredit shartlaridan qoniqmaslik, bank va mijoz manfaatlarining bir-biriga mos kelmasligi, korxonalar moliyaviy hisobotlarining lozim darajada taqdim qilinmaganligi kabi turli sabablar bilan rad etilgan. Bu esa umumiy murojaat qilgan mijozlarning 67.5 % ini tashkil etadi. Ushbu davrda bankda 2021 yilda murojaat qilgan va kredit olishga ulgurmagani 16 ta korxonalar bilan birgalikda qo'shib hisoblaganda jami 310 ta korporativ, mikro, kichik va agro kreditlar ajratilgan va 11 oylik o'stirish rejasi 74 % ga bajarilgan.

O'tgan yilning shu davriga nisbatan ko'rsatkichlarni ko'radigan bo'lsak, 2021 yil 01.01.2021 yildan 30.11.2021 yilgacha bo'lgan davr mobaynida jami 1009 ta xo'jalik yurituvchi subyektlar kredit olish maqsadida bankka murojaat qilgan. Shundan 308 tasiga kreditlar ajratilgan. 701 ta korxonalar va tashkilotlar kredit ololmagan. Bu umumiy murojaat qilgan mijozlarning 69.5 % ini tashkil etadi. Ushbu davrda bankda 2020 yilda murojaat qilgan va kredit olishga ulgurmagani 56 ta korxonalar bilan birgalikda qo'shib hisoblaganda jami 364 ta korporativ, mikro, kichik va agro kreditlar ajratilgan va 11 oylik o'stirish rejasi 84 % ga bajarilgan.

Bundan ko'rinib turibdiki kredit olish maqsadida murojaat qilgan korxonalar va tashkilotlarning aksariyat qismi kredit ololmagan. Ushbu xo'jalik yurituvchi subyektlarning kredit ololmagani sabablari chuqur qilindi va quyidagi omillar aniqlandi:

1. Bankning kredit shartlari mijozni qoniqtirmaganligi – 15 %;
2. Bank va mijoz manfaatlarining bir-biriga mos kelmasligi – 15 %;
3. Mijoz kredit tarixining yomonligi – 25 %;
4. Korxonalar va tashkilotlarning moliyaviy hisobotlarni lozim darajada taqdim etmaganligi – 45 %.

Yuqoridagi omillarga to'xtaladigan bo'lsak, mijoz kredit tarixining yomonligi va korxonalar va tashkilotlarning moliyaviy hisobotlarni lozim darajada taqdim etmaganligi yuqori ko'rsatkichlarni tashkil qilmoqda. Korxonalar va tashkilotlar o'z imkoniyatlarini chuqur tahlil qilmasdan to'lov qobiliyatidan yuqori miqdorda bankdan kreditlar olganligi natijasida kredit olish maqsadida moliyaviy hisobotlarni sun'iy ravishda o'zgartirib taqdim etmoqdalar va kreditlarni o'z muddatida to'lay olmay qora ro'yxatga tushib qolmoqdalar. Bularning barchasiga korxonalar va tashkilotlarning o'z to'lov qobiliyatlarini to'g'ri baholay olmasligi, moliyaviy savodxonlik darajasining pastligi sabab bo'lmoqda [6].

Yuqoridagi muammoning sababi bizningcha korxonalarda buxgalteriya hisobini to'g'ri tashkil etilmaganligi va moliyaviy hisobotlarni shakllantirishdagi mas'uliyatsizlikdir, buning

yechimi esa oddiy bu moliyaviy hisobotni tuzishdagi buxgalteriya hisobining asosiy bosqichlariga rioya qilishdir, ya'ni bular quyidagilar:

1. Dastlabki kuzatish. Ushbu bosqichda korxonaning iqtisodiy faoliyatining allaqachon amalga oshirilgan faktlarini tahlil qilish va alohida iqtisodiy operatsiyalarga bo'linish, ularni amalga oshirish vaqti, xarajatlarni o'lchash va mazmuni aniqlanganda amalga oshiriladi.

2. Operatsiyalarni hujjatlashtirish. Ushbu bosqich tugallangan xo'jalik operatsiyalarini aks ettiruvchi birlamchi hujjatlarni shakllantirish va ro'yxatdan o'tkazishni nazarda tutadi: kvitansiyalar, schyot-fakturalar, shartnomalar va boshqalar.

3. Iqtisodiy faoliyat faktlarini joriy guruhlash. Ushbu bosqichda barcha yaratilgan ma'lumotlar tegishli ma'lumotlar bazalari va kitoblarda aks yetadi. Buxgalteriya operatsiyalari buxgalteriya registrlariga tanlangan buxgalteriya shakli bo'yicha kiritilgan ikki tomonlama yozuv usuli yordamida amalga oshiriladi.

4. Iqtisodiy faoliyat faktlarining qisqacha mazmuni. Ushbu bosqichdagi joriy buxgalteriya ma'lumotlari asosida iqtisodiy faoliyat faktlarining yakuniy xulosasi amalga oshiriladi, moliyaviy hisobotlar shakllantiriladi, bu korxonaning ma'lum vaqt oralig'idagi faoliyatini aks ettiruvchi ko'rsatkichlar tizimi: bir yil, yarim yil, chorak. Bunday hisobotlarga misollar bo'lishi mumkin: balans, moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot, kapitaldagi o'zgarishlar to'g'risidagi hisobot va boshqalar.

5. Buxgalteriya hisobotlarini tahlil qilish. Ushbu bosqichda korxonaning iqtisodiy faoliyatini tahlil qilish taqdim etilgan buxgalteriya hisobi va hisobot ma'lumotlari asosida amalga oshiriladi. Ushbu yakuniy bosqich juda muhimdir, chunki aynan shu asosda kompaniya mumkin bo'lgan xavflarni aniqlay oladi, operatsiyalarning maqsadga muvofiqligini baholaydi, kelgusi davr uchun prognoz qiladi va hokazolarni amalga oshiradi.

Yuqoridagi barcha bosqichlar buxgalteriya hisobi siklini tashkil qiladi va ularning muvofiqligi kompaniya faoliyatini tashkil qilish uchun juda muhimdir.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida mulkchilikning turli shakllariga ega korxonalarni tashkil etish jarayonida ularning boshqaruvi, faoliyatini nazorat qilish va tahlil qilish; asosan buxgalteriya hisobi ma'muriyat tomonidan tezkor qarorlar qabul qilish uchun asos bo'ladigan zarur ma'lumotlarni taqdim etadi. Shu bilan birga, boshqa mamlakatlarga iqtisodiyot tarmoqlarida buxgalteriya hisobining ilg'or usullarini joriy etish usullarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish tavsiya etiladi.

Iqtisodiyotda insoniyat jamiyati rivojlanishining barcha bosqichlarida turli xil hisob-kitoblarga talab mavjud edi. Chunki iqtisodiyotni hisobga olish insoniyat uchun zarur bo'lgan ishlab chiqarish, iste'mol tovarlari, kiyim-kechak, oziq-ovqat va boshqalarni taqsimlashni anglatadi. Har bir jamiyatning asosiy maqsadi, shuningdek, zarur narsalarni ishlab chiqarish, almashish va tarqatishdir.

Ushbu maqsadga erishish uchun odamlarning ijtimoiy hayotida sodir bo'layotgan voqealarni kuzatish, mehnat obyektlari, mehnat qurollari, shuningdek jamiyatda mavjud bo'lgan mehnat jarayonlarini hisobga olish kerak bo'ladi.

Xulosa. Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki moliyaviy hisobotlarni tayyorlash tashkilotning iqtisodiy faoliyatining yakuniy bosqichi bo'lib, har qanday tashkilotning rivojlanishi va faoliyatining hozirgi holati va keyingi istiqbollarni baholashga imkon beradigan ma'lumot manbai hisoblanadi. Su sababli moliyaviy hisobotlarni tayyorlashda quyidagilarga e'tibor qaratish lozim:

moliyaviy hisobotlar buxgalteriya registrlaridagi ma'lumotlar, shuningdek qonun va sanoat standartlari bilan belgilangan ma'lumotlar asosida tuzilishi kerak;

moliyaviy hisobotlar tashkilotning hisobot sanasidagi moliyaviy holatini, uning faoliyatining moliyaviy natijalarini va hisobot davridagi pul oqimlarini ishonchli aks ettirishi kerak;

moliyaviy hisobot hisob-kitob asosida tuziladi;

moliyaviy hisobotlarni shakllantirishda tashkilot undagi ma'lumotlarning betarafligini ta'minlashi kerak, ya'ni buxgalteriya hisobotidan foydalanuvchilarning ayrim guruhlarining boshqalarga nisbatan manfaatlarini bir tomonlama qondirish istisno qilinadi;

moliyaviy hisobotlarning mazmuni va shakllari bir hisobot davridan boshqasiga izchil qo'llanilishi kerak;

moliyaviy hisobot tashkilotning barcha bo'linmalari, shu jumladan uning filiallari va vakolatxonalarining joylashgan joyidan qat'i nazar, ishlash ko'rsatkichlarini o'z ichiga olishi kerak;

moliyaviy hisobot aktivlar va passivlar, foyda va zararlar moddalari o'rtasida hisob-kitob qilishga yo'l qo'ymaydi, bunday hisob-kitoblar normativ hujjatlarda belgilangan qoidalarda nazarda tutilgan hollar bundan mustasno;

moliyaviy hisobot tashkilot rahbari tomonidan uning nusxasi qog'ozga imzolangandan keyin tuzilgan hisoblanadi;

moliyaviy hisobotlarga nisbatan tijorat siri rejimi o'rnatilishi mumkin emas.

Адабиётлар/Литература/References:

1. O'zbekiston Respublikasining "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni. 13.04.2016 yildagi O'RQ-404-son.
2. Buxgalteriya hisobi nazariyasi [Matn]: darslik. T.Toshmamatov. — Toshkent: "O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati" nashriyoti, 2019. — 376 bet.
3. D.Q.Usmanova Buxgalteriya hisobi. O'quv qo'llanma. – Samarqand, SamDU, 2020. -388 bet.
4. Abduvaxidov F.T., Qo'ziyev I.N., Dadabayev Sh.X. Buxgalteriya hisobi. Darslik. — T.: TDIU, 2019. — 403 b.
5. Kudbiev, D., Qudbiyev, N. T., & Imomova, Z. T. Q. (2022). Moliyaviy Hisobotlardan Moliyaviy Menejmentda Foydalanish Masallari. Scientific progress, 3(4), 1030-1037.
6. Кудбиев, Н. Т. (2022). СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ ПРЕДПРИЯТИИ С КОММЕРЧЕСКИМИ БАНКАМИ. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF MATHEMATICAL THEORY AND COMPUTER SCIENCES, 3(10), 87-93.
7. Nabievich, I. I., & Jaloliddinovich, M. E. (2022). Accounting of fixed assets according to ifrs-tasks and solutions for the organization of accounting by component parts. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 12(8), 53-60.
8. Kurbonalievna, I. G. (2021). The ways to improve the internal corporate governance mechanisms in joint-stock companies. Asian Journal Of Multidimensional Research, 10(6), 255-259.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 6 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).